

IMPACTUL COMPETENȚELOR DE COMUNICARE ASUPRA ACTIVITĂȚII DE CONSILIERE PSIHOPEDAGOGICĂ

Valeria PASCARU-GONCEAR

Universitatea de Stat din Moldova

It is important to develop the communication competences of the teacher indifferent what discipline he teaches. The creation of communication competences is important for teachers in their activity of psycho-pedagogical counseling. In the latest years there has been visible a significant growth of interest of youth referring to developing of communicative competences, to know the ways of effective communication. The teacher is the person that helps him to reach his wishes for him to be a specialist in the domain.

Este cunoscut faptul că socializarea joacă un rol de bază în dezvoltarea personală, acest aspect fiind esențial în copilărie. Lipsa unor abilități de comunicare și de auto- și intercunoaștere pot determina dificultăți în integrarea socială a copilului de orice vârstă, de aceea în prezent se pune un accent tot mai mare în școală pe activități orientate spre dezvoltarea acestor abilități.

Modul în care comunicăm se învață din copilărie prin imitarea persoanelor pe care le-am considerat modele. Primele modele au fost părinții, apoi profesorii. Elevii învață să comunice observându-i pe cei din jur, iar profesorii reprezintă modele pentru mulți dintre ei. Competența profesorului în acțiunea educativă desemnează abilitatea de a se comporta într-un anumit fel într-o situație pedagogică. Relaționarea adecvată și comunicarea specifică dintre pedagogul consilier și elevi constituie una dintre condițiile esențiale ale unei consilieri eficiente. Adaptarea competențelor profesorului la schimbările curriculare din sistemul școlar trebuie să țină seama de factorii care au generat reforma curriculumului. Tendințele majore ale reformelor curriculumului în plan european constau în educația pentru toți, relevanța curriculumului pentru individ și pentru societate, dezvoltarea unor atitudini și valori dezirabile, dezvoltarea abilităților, a gândirii critice, preocuparea pentru adecvarea instruirii la nevoile fiecărui individ, maximizarea potențialului fiecărui copil, predarea și învățarea centrate pe elev, evaluarea holistică a performanțelor. Evoluția teoriei și metodologiei curriculumului solicită din partea profesorilor noi competențe. Ideea „educației pentru toți” sau, mai bine-spus, a educației adaptate nevoilor fiecărui elev este orientată spre competența profesorului de adaptare la diversitatea elevilor, de sprijinire a achizițiilor acestuia, de motivare pentru obținerea de performanțe superioare și dezvoltarea de capacități pentru educația permanentă. În ultimii ani s-a observat o creștere semnificativă a interesului tinerilor privind dezvoltarea competențelor de comunicare, cunoașterea tehnicilor de comunicare eficientă.

Competența în materie de consiliere psihopedagogică este dată și de nivelul de dezvoltare a competențelor de comunicare a acestuia. Un profesor performant, cu competențe de consiliere psihopedagogică este acela care reușește să înțeleagă, să aprecieze și să interpreteze realitatea elevilor săi, să comunice cu ei eficient pentru a-i ajuta să se adapteze foarte bine la solicitări, îndrumându-i să-și dezvolte propria personalitate în vederea autoîmplinirii sociale și personale. Pentru dezvoltarea unor atitudini și valori dezirabile, profesorul trebuie să creeze elevilor situații de învățare menite să dezvolte astfel de atitudini; să se descurce în situații conflictuale date de opinii/atitudini diferite dintre indivizi sau dintre individ și societate, să evalueze dezvoltarea atitudinilor și valorilor la elevi. Fără competențele de comunicare dezvoltate, profesorul nu va reuși în activitatea de consiliere psihopedagogică.

Teoriile moderne consideră necesară înlocuirea modelului profesorului ca „specialist într-un domeniu, curând depășit de evoluțiile științifice” cu cel al profesorului-formator, capabil să se adapteze la nou, să se autoformeze permanent [12, p.74]. Relația profesor-elev este una de colaborare, de încredere și de respect reciproc. Elevul nu se simte „controlat”, ci sprijinit. Profesorul trebuie să fie mai mult un organizator al situațiilor de învățare și un element de legătură între elev și societate, care mediază și facilitează accesul la informație. Este deosebit de important ca și sistemul de formare a profesorilor să răspundă acestor noi dezvoltări ale curriculumului, ale tehnologiei didactice (metodologii de predare-învățare) și materialelor educaționale pe care profesorii trebuie să fie pregătiți a le folosi adecvat.

Formarea competențelor de comunicare este importantă atât pentru profesorii în activitatea lor de consiliere psihopedagogică, cât și pentru cei ce beneficiază de educație. Educația este cea mai comunicatională sferă de activitate.

Problema principală a celor ce predau se rezumă la faptul cum să facă ca elevul să fie capabil a atinge obiectivul curricular. În cazul în care vorbim despre consilierea psihopedagogică, protagonistul principal, regizorul, strategul, maestrul este profesorul care, dincolo de o pregătire de specialitate înalt calitativă, trebuie să aibă competențe de comunicare înalte.

Competența mimico-gestuală a educatorului vizează actoria și în speță pantomima, el trebuind să dispună de un registru larg și variat de afișaje faciale și de gesturi sugestive oportun selectate și prompt folosite, atunci când este cazul de o suplینire ori întărire a mesajelor verbale. O față imobilă, inexpresivă, asociată cu o gestică restrânsă, rutinieră și mecanică crispează elevii.

Mai importantă decât competența mimico-gestuală datorită forței comunicative este competența lingvistică a profesorului.

Competența lingvistică este un concept de maximă cuprindere, ea exprimând în fond, capacitatea persoanei de a recurge la limbă ca fenomen și instrument sociocultural.

Este de la sine înțeles că profesorii, indiferent de disciplina pe care o predau, trebuie să fie excelenți mânători ai limbii în care comunică în clasă cu elevii, să dispună într-un grad înalt de următoarele capacități:

- abilitate verbală;
- performanță lingvistică;
- productivitate lingvistică;
- competență mediatică.

Productivitatea lingvistică se situează practic în plan pur cantitativ, atașându-se la capacitatea de autoalimentare a vorbirii persoanei cu cuvinte din repertoriul specific de semne, într-un timp dat, pe diverse criterii.

Performanța lingvistică îmbină cantitativul cu calitativul constând în totalitatea mesajelor concepute și emise de profesor în legătură cu un subiect, o temă, un argument al comunicării, de asemenea, într-un interval dat. Performanța lingvistică este prestație verbală discursivă ce înglobează productivitatea verbală, pe fondul unei anumite îndemnări lingvistice.

Abilitatea verbală reprezintă pilonul unificator al competenței lingvistice, exprimând în plan calitativ-exclusiv capacitatea profesorului de a opera din mers, în chiar timpul vorbirii, de a selecta cele mai adecvate cuvinte din repertoriul de semne, a emite fraze cât mai sugestive și mai evocatoare într-un mesaj coerent și cu impact scontat.

Competența mediatică a profesorului include dorința, voința, disponibilitatea, deschiderea, crearea de ocazii de comunicare și valorificarea lor plenară prin forța de a comunica.

Competența mediatică a profesorului constă, așadar, în esență în gradul în care cel care comunică cunoaște și are în vedere caracteristicile interlocutorului și produce, în consecință, un mesaj care este înțeles în chiar felul în care sursa a intenționat acest lucru [13, p.23].

Marin Stoica sintetizează caracteristicile competenței de comunicare a profesorului astfel:

1. Inteligența ca instrument de înțelegere, invenție și reușită în rezolvarea situațiilor educative;
2. Memorie manifestată în rapiditatea întipăririi și stocării informației, în recunoașterea și reproducerea acesteia în mod selectiv;
3. Capacitatea de comunicare: fluența vorbirii, bogăția vocabularului; vorbirea cu atribute estetice; încărcătura emoțională; mesaj ectosemantic;
4. Gândire logică sistematizată și divergență care oferă posibilitatea analizei unei probleme din mai multe unghiuri, găsirea soluției celei mai eficiente de rezolvare;
5. Spirit de observare dezvoltat, curiozitate științifică și inițiativă;
6. Imaginație constructivă care-i permite să facă din fiecare lecție un act de creație cu deschidere spre problemele vieții;
7. Atenție concentrată, dar și distributivă în mai multe direcții: conținutul comunicării, forma expunerii, ritmul vorbirii adecvat auditoriului și reacția acestuia la mesajul didactic prezentat;
8. Dicție: pronunțarea corectă și clară a cuvintelor, accente logice pe ideile de bază și scurte pauze psihologice pentru a sublinia esențialul [10, p.56].

Dacă am amintit despre competențele de comunicare verbală și nonverbală ale pedagogilor, trebuie menționată și necesitatea dobândirii și/sau folosirii competențelor comunicative textuale cum ar fi [9, p.276-277]:

- perceperea diferitelor niveluri de abstractizare ale variatelor tipuri de limbaj;
- înțelegerea raporturilor dintre valorile lexicale și cele sintagmatice;
- cunoașterea și aprecierea valorii semnelor de punctuație și a celorlalte mijloace grafice;
- surprinderea și aprecierea corectă a valorilor contextuale;
- distingerea între esențial și accesoriu într-un text scris;
- însușirea tehnicilor de lucru bazate pe informații scrise - dicționare, cărți, grafice, fișe etc.;
- stăpânirea tehnicilor de formulare a întrebărilor, pornind de la o informație;
- abilitatea de a rezuma și a formula o concluzie;
- integrarea în experiența proprie a cunoștințelor dobândite prin informație scrisă etc.

După cum am menționat anterior, programele școlare sunt centrate pe competențe. Școala are o singură finalitate - pregătirea elevului pentru activitatea ulterioară, dezvoltarea competențelor acestuia. Astfel, elevul studiind de-a lungul anilor, trebuie să ajungă o persoană capabilă a se orienta în viață prin comunicare eficientă în diferite situații, aptă să-și exprime atitudinea față de valorile etice și estetice, pregătită să-și achiziționeze în mod independent cunoștințele și competențele solicitate – o personalitate cu un ansamblu de cunoștințe, atitudini și aptitudini de comunicare formate pe parcursul școlarității.

Deși există numeroase semnale privind necesitatea revizuirii unor comportamente profesionale, practicile educaționale continuă să fie dominate de autoritatea excesivă a profesorului care menține monopolul asupra situațiilor de vorbire, controlează în mod exagerat conținuturile vehiculate. Se constată, de asemenea, o tendință a educatorilor de a manifesta mai multă răbdare și empatie față de elevii cu performanțe ridicate și de a le oferi mai multe ocazii de a răspunde față de cei mediocri dintre care unii doar se ambiționează și se ridică la nivelul celor puternici, o bună parte din ei însă devenind și mai slabi. În aceste condiții persistă câteva întrebări justificate care se referă la faptul că elevii se implică puțin în dialogul școlar, deși libertatea lor de manifestare și exprimare a crescut simțitor și ce se poate face pentru a-i ajuta pe elevi să se dezvolte liber, fără constrângeri ideologice. Acestea sunt doar câteva dintre problemele a căror soluționare este posibilă în cazul când profesorii, având competențe de comunicare necesare în activitatea lor de consiliere psihopedagogică, ar putea conduce spre eficientizarea proceselor de comunicare ce se desfășoară în context școlar.

Cauzele pentru care elevii se implică prea puțin sau deloc în dialogul școlar sunt uneori obiective, întemeiate, iar altele subiective, nejustificate. Chiar și atunci când este vorba despre cauze subiective, simpla constatare a acestui fapt nu este capabilă să rezolve problemele. Într-o intervenție educativă de succes, după identificarea cauzelor se recurge la elaborarea unor strategii acționale de contracarare a manifestărilor nefavorabile și de promovare a celor favorabile.

În urma unui studiu de caz efectuat pe un eșantion reprezentativ de 168 elevi din clasele terminale ale liceului, li s-a cerut să specifice motivele personale pentru care nu participă efectiv la desfășurarea lecțiilor. După prelucrarea răspunsurilor au fost inventariate următoarele categorii de cauze:

- natura temperamentală: introvertit, nesociabil, necomunicativ, timid, pasiv;
- gradul de solicitare în realizarea sarcinilor școlare;
- atractivitatea pe care o are educatorul;
- atractivitatea pe care o are disciplina de învățământ;
- capacitatea stimulativă a educatorului;
- capacitatea stimulativă a clasei de elevi;
- gradul de satisfacție personală pe care îl oferă interacțiunea;
- gradul de satisfacție interpersonală pe care îl oferă interacțiunea;
- măsura în care interacțiunea poate satisface așteptările, speranțele, aspirațiile elevului;
- climatul psihoafectiv pe care îl degajă instituția în mod explicit și implicit.

Elevii invocă în mod deosebit nu atât cauze de ordin logic, rațional, cât mai ales, cauze de ordin sensibil, emoțional.

Cele mai bune oportunități de dezvoltare a abilităților de comunicare s-au dovedit a fi oferite de însuși exercițiul comunicativ. Teoretizările savante nu pot decât să explice unele chestiuni privind corectitudinea și precizia exprimării, dar nu pot rezolva blocajele și obstacolele reale pe care le simțim cu toții atunci când ne aflăm într-o confruntare directă cu un interlocutor. Pentru astfel de motive considerăm că în practica

educațională este necesar ca elevilor să li se ofere ocaziile de a comunica. Din acest punct de vedere, școala a format o adevărată mentalitate care se cere complet revizuită: a comunica nu înseamnă a multiplica actele de vorbire. Aceasta presupune că pentru antrenarea elevilor în procesul comunicativ nu trebuie să li se pretindă să vorbească mult, ci să fie găsite modalități de intensificare a interacțiunilor elev–elev în planul schimbului informațional și interpersonal. Formarea competențelor de comunicare presupune formarea următoarelor deprinderi:

- de ascultare activă;
- de dialogare;
- de însușire și folosire a formulelor de politețe;
- de dezvoltare a capacității empatice;
- de dezvoltare a comunicării asertive;
- de respectare a normelor de comunicare orală și scrisă;
- de cunoaștere a limbajului nonverbal și paraverbal.

Este evident faptul că descurajarea și frustrarea afectează puternic relațiile interumane în ziua de azi. Mulți renunță să mai comunice, iar cauza principală a acestui sentiment este frica inconștientă de a împărtăși trăirile sufletești cu ceilalți. Problemele de comunicare în marea majoritate a relațiilor interpersonale își au originea în obiceiurile învățate în școală. Este necesar ca consilierul psihopedagog prin modelul său, fiind conștient de specificul scopurilor și obiectivelor consilierii psihopedagogice, având el însuși competențele de comunicare necesare, să găsească cele mai bune oportunități de dezvoltare a abilităților de comunicare la elevi.

Bibliografie:

1. Băban A. (coordonator). Consilierea educațională. - Cluj-Napoca, 2001.
2. Butnaru D. (coordonator). Consiliere și orientare școlară. - Iași: Editura Spiru-Haret, 1999.
3. Cosmovici A. Psihologie școlară. - Iași: Polirom, 1998.
4. Crețu C. Psihopedagogia succesului. - Iași: Polirom, 1997.
5. Dumitru I. Al. Consiliere psihopedagogică. - Iași: Polirom, 2008.
6. Dumitru-Tiron E. Consilierea educațională. Editura Institutul European, 2005.
7. Guțu Vl. (coordonator). Psihopedagogia centrată pe copil. - Chișinău: CEP USM, 2008.
8. Marin C. Teoria și metateoria acțiunii educative. - București: Aramis, 2003. - 207 p.
9. Neacșu I. Instruire și învățare. - București: Editura Științifică, 1990. - 341 p.
10. Orosan D. Comunicarea didactică - model de formare a competențelor comunicative la elevii ciclului primar. Teză de doctor în pedagogie. - Chișinău, 2005. - 147 p.
11. Stoica A. Reforma evaluării în învățământ. - București: Editura Sigma, 2001. - 112 p.
12. Stog L. Comunicare nonviolentă: caracteristici, antrenamente, efecte // Domenii vitale pentru manifestarea competențelor psihosociale, manageriale. - Bălți, 2000.
13. Revista română de bioetică. - Vol.7. - Nr.4, octombrie-decembrie 2009.

Prezentat la 01.06.2010